

Na ztracené vartě Západu

Poznámky k české politické publicistice nesocialistického zaměření v letech 1945–1948

Milan Drápala

Československý tisk v prvních týdnech po osvobození země připomínal laděním svého zpravodajství a komentářů optimistický, avšak poněkud strojeně znějící koncert národní jednoty, v němž bylo nejčastěji slyšet motivy zúctování s poraženým nepřítelem a odhodlaného budování. Pětadvacátého srpna 1945 však do něj vpadl nelibozvučný akord. Toho dne vyšlo první číslo týdeníku pro politiku a kulturu *Obzory*, který začal s nezvyklou kritičností poukazovat na znepokojivé rysy lidovědemokratického režimu a poskytovat svým čtenářům nezastřený výhled na dění do všech světových stran, zejména však směrem západním.

Myšlenka na vydávání svobodomyšlného časopisu se zrodila za válečných let v londýnské emigraci v diskusích mezi novináři Pavlem Tigridem, Ivo Ducháčkem a Karlem Brušákem, kteří tehdy kromě jiného působili v československém vysílání rozhlasu BBC. Se svou iniciativou se uchýlili pod křídla Československé strany lidové (ČSL), která ve svém programu odmítala socialismus v revolučním, demokratickém i národním odstínu a umožňovala v rámci pravidel Národní frontou reglementovaného tisku poměrně největší míru nezávislosti názorů. Pozdější redaktoři *Obzorů* se ovšem nenechávali spoutat přílišnou stranickou loajalitou (Tigríd ostatně ani nebyl členem ČSL), z čehož pramenilo napětí i občasné konflikty s lidoveckým vedením.

Po příchodu do Československa se Tigríd s Ducháčkem ujali řízení nového týdeníku, redakční kruh vytvořili Helena Koželuhová, Bohdan Chudoba a Jan Strakoš, Karel Brušák se stal jejich londýnským spolupracovníkem. V tomto složení fungovala redakce do konce ledna 1946, kdy ji byli nuceni opustit Koželuhová s Chudobou pro neshody s umírněnější linií představovanou Ducháčkem. Zatímco však Chudoba do *Obzorů* nadále pravidelně přispíval, s články Koželuhové se jejich čtenáři už nesetkali. Poté co byla po volbách v červnu 1946 v důsledku narůstajících rozporů se Šrámkovým vedením zbavena poslaneckého mandátu a vyloučena z ČSL, uzavřely se první dýmky české poválečné žurnalistiky

i stránky deníku *Lidová demokracie*, který byl dosud její hlavní komentátorskou tribunou.¹ Absence jejích nesmlouvavých názorů, formulovaných osobitým, břitce polemickým stylem, byla v *Obzorech* patrná po celý šestačtyřicátý rok, než zde vynikli jako prvotřídní publicisté Luděk Forman, Jan Kolár, Ladislav Jehlička (píšící pod pseudonymem Karel Severa), Miloslav Skácel nebo Jindřich Kučera (pseudonym Jiří Oktáv).²

V září 1946 se *Obzorům* poněkud vzdálil také Pavel Tigríd, který založil nový týdeník *Vývoj*, orientovaný zejména na mladé čtenáře. Okruh jeho domácích přispěvatelů se do značné míry shodoval se sestavou *Obzorů*. Jako zahraniční dopisovatelé byly uvedeny většinou fiktivní osoby, týdeník se ovšem mohl pyšnit pravidelnými fejetony pocházejícími skutečně z pera Eleanor Rooseveltové, vdovy po americkém prezidentovi.³ Celkový obraz kritické a vysoce profesionální žurnalistiky v listech vydavatelsky spjatých s lidovou stranou v poválečném třiletí dotvářely ještě články většinou již jmenovaných autorů v *Lidové demokracii*, které pozvedaly její úroveň z celkové novinářské šedi.

Obzory měly od počátku jasnou žurnalistickou koncepci, která se promítala v členění časopisu na dvě základní rubriky – Co se děje ve světě a Kultura ve světě i u nás –, oddělené střední částí obsahující politické komentáře, úvahy, odborné analýzy, reportáže i převzaté články. Skutečné novum představovala první rubrika, jež přinášela kromě redakčních poznámek k aktuálním domácím i zahraničním událostem systematický, nezkomolený a diferencovaný přehled informací a názorů ze západního tisku. Vzhledem k tomu, že tuto roli plnila ve své době v Československu jako téměř jediná a *Obzory* dosahovaly stotisícového nákladu, lze její význam pro vytváření svobodného, pluralitního veřejného mínění sotva docenit.

Zatímco struktura *Obzorů* zůstala až do jejich zastavení v únoru 1948 téměř beze změny, *Vývoj* svou tvář zpočátku hledal. Svým pojetím se hlásil k americkému magazínu *Time* a v uvolněnějším, svižném tónu komponoval pestrou paletu zpráv, názorů, profilů osobností, zajímavostí, fejetonů i humoru v rubrikách věnovaných politice, kultuře, hospodářství, náboženství, vědě, mládeži, ale i špionáži a sportu, to vše s bohatou fotografickou přílohou. Postupem doby i zde získal prostor blok informací ze zahraničních novin a úvodní krátká stanoviska k událostem se vyhranila v zásadní komentáře, které zejména v Tigrídově podání překračovaly nepsané hranice dobové politické etikety.

Tvárnost obou týdeníků určovaly tři rozměry: zřetelně prozápadní, přesněji řečeno anglofilní orientace, protisocialistické stanovisko a důraz na křesťanské hodnoty.

První rys byl snad nejnápadnější. V zahraničních ohlasech obvykle dominovaly články

- 1 Komentáře, které Koželuhová otiskla v *Lidové demokracii* od 24.5. do 20.7.1945, tedy za necelé první dva měsíce své poválečné publicistické dráhy, jsou soustředěny v útlém svazku *První kroky: Novinářské črty okolo našeho osvobození*. Praha, Atlas 1945.
- 2 *Obzory* vycházely od 25.8.1945 do 21.2.1948 v rozsahu 16 tištěných stran formátu A4, rámovaných titulní a závěrečnou obrazovou dvoustannou. Jejich vydavatelem byla zpočátku *Lidová demokracie*, s.r.o., koncem března 1946 se vydavatelem i majitelem stal výkonný výbor ČSL. Zároveň proběhly další změny. Šéfredaktorem byl jmenován Ivo Ducháček a hlavním redaktorem Pavel Tigríd, ve funkci odpovědného redaktora Jana Strakoše nahradil Bedřich Partaj. Poté co se Tigríd ujal vedení *Vývoje*, zastupoval Ducháčka v *Obzorech* Luděk Forman.
- 3 *Vývoj* vycházel od 14.9.1946 do 25.2.1948; do konce roku 1947 na 24 stranách formátu A4, poté v polovičním rozsahu stran formátu A3. Vydavatelem byl opět výkonný výbor ČSL. Šéfredaktorem byl po celou dobu Tigríd, v květnu 1947 se vedoucím redakce stal Jiří Kovtun.

z britských liberálních, konzervativních i socialistických novin, Tigridovy a Brušákovy přehledné studie a recenze v *Obzorech* důkladně mapovaly anglickou literaturu, autoři z Británie byli na jejich stránkách jako doma, a celkový dojem dotvářely fotografie přibližující anglofonní svět. Pravdivá prezentace ostrovní demokracie, jejího svobodného myšlení, tisku, způsobu života a hrdinství v době, kdy rok jako osamocená výspa čelila německému náporu, neměla jen vyvažovat kurz levicových žurnalistů, obracejících oči svých čtenářů stále více k vysnívanému ruskému východu. Uvedené zaměření vycházelo z přesvědčení, že Velká Británie může jako jediná země vytvářet účinnou protiváhu sovětskému vlivu v Evropě. V tomto duchu Pavel Tigrid stylizoval ve čtvrtém čísle *Obzorů* programový článek *Otevřený list Britům*, ve kterém adresáty vyzval k přijetí plné odpovědnosti za budoucí vývoj na kontinentě a vyznal se z obdivu k jejich „demokratickým, staletou tradicí zpevněným institucím, smyslu pro spravedlnost a svobodu“.⁴ Proto se také zasazoval o uzavření spojenecké smlouvy s Británií (ale i s Francií), které podporovala lidová strana, zejména v osobě předsedy zahraničněpolitického výboru parlamentu a od března 1946 šéfredaktora *Obzorů* Ivo Ducháčka.

Oba novináři ve svých komentářích ale nijak neskryvali vzrůstající obavy, že namísto mírové mezinárodní spolupráce se prosadí tendence k formování zneprátelených velmocenských bloků, které by pohřbily svobodnou existenci států ve středu Evropy. Oblíbenou, vlivnými politiky i publicisty živenou představu Československa jako mostu mezi Východem a Západem Tigrid zavrhoval jako velikášskou a zároveň útěšnou iluzi. V létě 1946 napsal s mrazivou jasností: „Na 'věčnou otázku' našich dějin, totiž zda se Západem, či s Východem, jsme po této vojně odpověděli jasným, *politicko-taktickým rozhodnutím ... s Východem*. (...) Jinými slovy, v případě konfliktu mezi Západem a Východem budeme bojovat na straně svého sovětského spojence.“⁵

O rok později, poté co východoevropské státy odmítly svou účast na pařížské konferenci o Marshallově plánu, se tato alternativa podle jeho soudu dramaticky přiblížila. Ve svých komentářích, které z dnešního hlediska jako jediné mezi všemi dobovými publicistickými reflexemi této události plně obstojí, strhával klapky z očí těm, kteří v ní viděli nebo si přáli vidět jen nutný důsledek spojeneckých závazků k SSSR (tak psaly dokonce i *Obzory*),⁶ případně navíc zmarněnou šanci na hospodářskou prosperitu, která je však přijatelnou cenou za ochranu před démonem budoucí německé hrozby a z níž prý nevyplývá „nic pro naši politiku vnitřní“, kde „dále půjdeme svou cestou“ (jak psal *Dnešek*).⁷ Na otázku, co bude dál, odpovídal Tigrid ve svém nekrologu za svobodné Československo ve *Vývoji* jasnozřivě: „Mnozí se posmívali 'železné oponě', která prý probíhá napříč Evropou; nuže ... poznají v dohledné době její skutečnou existenci.“ A po obou jejích stranách „poroste nedůvěra, podezřívání, lži a nenávisť; zákopy, jež dnes oddělují ... národy ... se promění v propast, kterou už nebude možno překlenout; bude se zbrojit;

4 *Obzory*, roč. 1, č. 4 (15.9.1945), s. 59.

5 TIGRID, Pavel.: Věčná otázka našich dějin. In: *Lidová demokracie*, (14.7.1946), s. 1.

6 To by byla škoda! In: *Obzory*, roč. 3, č. 29 (19.7.1947), s. 1. (Nepodepsaný úvodník v rubrice Co se děje ve světě.)

7 BÍLEK, Bohumil: Tajná diplomacie v lidovládě. In: *Dnešek*, roč. 2, č. 16 (17.7.1947), s. 238. V podobném duchu událost hodnotily i další komentáře v *Dnešku*, např. v tomtéž čísle Cato: O Marshallův plán, s. 241–243.

bude se pro všechny případy připravovat nová válka. Říkáme s plným smyslem pro odpovědnost, že pařížskou neshodou ... přiblížili jsme se mílovým krokem k novému válečnému konfliktu.“⁸ Tigridův vzrušený, avšak oslyšený soukromý apel na ministra Adolfa Procházku, aby si zachoval tvář a na protest proti nesamostatné československé politice vystoupil z vlády,⁹ dokresluje jeho úsilí vyburcovat národní vědomí z lehkověrného alibismu či malomyslné otupělosti k odpovědnému postoji v osudové chvíli.

Dusné veřejné mlčení, které pak obestíralo založení Informačního byra komunistických a dělnických stran o čtvrt roku později, prolomil opět nejzřetelnější šéfredaktor *Vývoje*,¹⁰ za což si vysloužil osočení Jiřího Hájka v *Tvorbě*, že se propůjčil „snad k nejhrubšímu a nejpříšernějšímu útoku na Sovětský svaz, jaký jsme dosud u nás zažili“.¹¹ (Jen pro srovnání: *Dnešek* tehdy otiskl uklidňující komentář britského levicového labouristy Harolda Laskiho, jehož hodnocení vzniku Informbyra by se dalo vyjádřit slovy „mnoho povyku pro nic“.)¹² Proti bezmoci z nezvratného spádu událostí postavil však Tigrid dlouhodobou, byť mlhavou naději v budoucnost Evropy: „Může se tato mocnost jevit dnes jako velmi nuzný žebrák. Ale v jeho roztrhaném plášti je skryt velký poklad: je to duchovní odkaz Evropy.“¹³

Druhý rys, jímž se *Obzory*, *Vývoj* a v méně exponované podobě *Lidová demokracie* odlišovaly od ostatní české publicistiky, bylo jejich jednoznačné, radikálně odmítavé stanovisko k socialismu ve všech jeho mutacích. Socialismus byl ústředním tématem a heslem doby. Politické kyvadlo se v celoevropském měřítku vychýlilo tak mocně, že ve srovnání s minulostí i budoucností narýsovalo střed politického spektra výrazně vlevo. Ve většině zemí kontinentu se dostaly k moci socialisticky orientované vlády, které přistoupily k rozsáhlému znárodnování hospodářství, a nejinak tomu bylo i v Československu. Soudě podle výsledků voleb v květnu 1946, hlásily se k socialismu asi čtyři pětiny občanů v českých zemích. Ani programově nesocialistická Československá strana lidová neunikla tomuto ideovému posunu, a tak sice zdůrazňovala elementární vazbu občanské svobody na soukromé vlastnictví, ale připouštěla jeho omezení v zájmu veřejného blaha a souhlasila s postátněním velkých podniků. Socialismus byl přijímán a vítán jako dějinná nutnost, jako nová epocha, v níž ten, „kdo se s trvalou nevráživostí staví proti toku času, odsuzuje se k trvalému vnitřnímu neštěstí“ – řečeno s Ferdinandem Peroutkou.¹⁴

Tuto pozici outsiderů zastávali publicisté *Obzorů* a *Vývoje*. Co šéfredaktor *Dneška* a přemnozí jiní nazývali pokrokem, považovali za cestu do otroctví. V chybách, které údajně diskreditovaly pravou tvář socialismu, spatřovali jeho atributy. Jeho neduhy pokládali za symptomy nevléčitelné choroby. Nečisté prostředky, které prý nikdy neměly být ospravedlněny čistotou účelů, podle jejich názoru logicky plynuly z povahy těchto účelů. Tažení komunistů k moci neposuzovali jako pouhý projev fanatismu politických extremistů a neukojených ambic prospěchářů, ale jako nejdůležitější realizaci představy

8 TIGRID, P.: A co teď. In: *Vývoj*, roč. 2, č. 28 (9.7.1947), s. 613.

9 Týž: *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Praha, Odeon 1990, s. 235 n.

10 Týž: Zase o krok! In: *Vývoj*, roč. 2, č. 42 (15.10.1947), s. 947 n.

11 HÁJEK, Jiří: Jen Ruská otázka? In: *Tvorba*, roč. 16, č. 43 (22.10.1947), s. 845.

12 LASKI, Harold: Obnova komunistické internacionály? In: *Dnešek*, roč. 2, č. 31 (30.10.1947), s. 477 n.

13 TIGRID, P.: Zase o krok! In: *Vývoj*, roč. 2, č. 42 (15.10.1947), s. 948.

14 PEROUTKA, Ferdinand: Když spáček procitne. In: *Dnešek*, roč. 1, č. 1 (27.3.1946), s. 2.

o dokonalé společnosti, nerozdělené přehradami majetkových a stavovských privilegií. Ti, kteří se nechávají strhnout takovou bludnou ideou, mají sice třeba srdce na pravém místě, ale jejich rozum upadá do hypnotického spánku: „Tito nebezpeční humanitáři,“ jak napsal například Miloslav Skácel v polemickém článku *Co je to socialismus?*, nakonec „jsou ochotni v zájmu tzv. hospodářské rovnosti, která je ve skutečnosti organizovanou chudobou, oklestiti všechna lidská práva, výslovně nebo mlčky uznati svobodu za buržoazní přežitek a omluviti každé ztotočení člověka a snížení občana na předmět státní péče. (...) Nalézají totiž dokonalé uspokojení v dlouhých frázích o společnosti socialistic-ky spravedlivé, v níž by rádi ponechali svobodu bez její jediné hospodářské záruky, totiž vlastnictví.“ Tak razí cestu „od humanity přes kolektivismus k bestialitě“.¹⁵

Ještě ostřeji se na adresu rádobý humanistického rovnostářství vyjádřil třeba Karel Severa alias Ladislav Jehlička v trpce ironickém Dopisu mamince: posedlost touto ideou vede své oběti k tomu, že „by vyloupali najraději všem lidem oči, jestliže si vzpomenou, že jsou na světě slepci, kteří se nemohou radovat ze slunečného dne“.¹⁶ Úsilí socialistů o nápravu sociální nespravedlnosti cestou masivního přerozdělování statků ústí podle Ludka Formana v pravý opak, v proletarizaci všech vrstev obyvatelstva: „Nie nižších priblížiť duchovne i hmotne vyšším, ale všeobecnou nivelizáciou duchovnou i hmotnou strhnúť [všetkých] na najnižší stupeň spoločenského rebríka.“¹⁷ Tento proces navíc umožňuje, aby vyplavaly na povrch nejhorší lidské vlastnosti. Jak praví též autor v narážce na snahy arivistů obohatit se z rozsáhlých poválečných konfiskací majetku, „ešte sme nezažili tak veľké osobné sobectvo ako práve v čase, keď sa začal presadzovať socializmus, nie slobodným postupom, ale prostriedkami moci“.¹⁸

Koncentrace majetku v rukou státu zakládá ovšem totalitní režim, jemuž je člověk vydán na milost a nemilost. Helena Koželuhová na to poukázala bez obalu v článku *Sladko je vládnout, otištěném krátce před volbami*: „Nám nesejde věru na tom, zda určití političtí předáci ztuční ve své moci, nám věru je odporné, když nemá rozhodovat schopnost, ale ohnutý hřbet a stranická legitimace. (...) Nejsme socialisty a jsme na to hrdí ... nechceme podporovat nové a ještě mocnější nadlidi, kteří by ze všech ostatních vytvořili masu ovládaných otroků.“¹⁹ Záruku prosperity a svobody představuje podle Koželuhové tržní ekonomika. „Tam není místa pro neschopné a protekční děti, protože tam zaplatí soukromý podnikatel každou svou chybu ... ze své kapsy, a ne z kapsy nás všech.“²⁰

Několik právě uvedených citátů snad posloužilo jako ukázka argumentace a jazyka, jimiž se publicisté kolem *Obzorů* teoreticky vypořádávali s příznakem, který se chystal ve své všeobjímající náruči přidusit polovinu Evropy. Formulace, které nám dnes s padesátiletým odstupem mohou připadat jako snůška známých pravd, měly v Československu let 1945–48 ovšem dosti kacířskou příchuť.

15 SKÁCEL, Miloslav: *Co je to socialismus?* In: *Obzory*, roč. 3, č. 5 (1.2.1947), s. 72 n.

16 SEVERA, Karel: *Dopis mamince*. In: *Vývoj*, roč. 2, č. 36 (3.9.1947), s. 804.

17 FORMAN, Luděk: *Socializmus je protisociálny*. In: *Nové prúdy v našom súčasnom živote: Politická, hospodárska a kultúrna revue*, roč. 3, č. 19 (17.8.1947), s. 390.

18 Tamtéž.

19 KOŽELUHOVÁ, Helena: *Sladko je vládnout*. In: *Lidová demokracie*, (15.5.1946), s. 2.

20 Tamtéž.

Nejvíce místa však *Obzory* věnovaly kritice konkrétních projevů a aspektů, jimiž se vyznačoval nástup nového řádu. Bránily sedláky před Đurišovými reformami, poukázaly na falešnou nadstranickost a totalitní praktiky odborů, mládežnických i jiných organizací, hájily svobodu tisku a umělecké tvorby, stavěly na pranýř prodejnost, ustrašenost a ignoranci vzdělanců, strefovaly se do „nové šlechty“, která se usadila na místech vypuzených odborníků ve znárodněných podnicích a vysávala státní rozpočet, popisovaly absurdity plánování a úpadek donedávna prosperujících odvětví, tepaly porušování právního řádu a snahu nahradit jej „právní vůlí lidu“, upozorňovaly na případy revolučního teroru. Za květnatými frázemi o velké době publicisté z *Obzorů* viděli konkrétní osudy lidí, kteří skončili pod jejími koly: odbojáře, který se stal obětí „lidové spravedlnosti“ v režii kolaboranta s rudou páskou na rukávu; penzistu živořícího bez pomoci, poté co byl vyštván národními správci z pečovatelského útulku; ženu zoufalou z toho, že ze svých naspořených peněz nemůže zaplatit opravu vyhořelého domku, neboť přes nekonečné obíhání úřadů nezískala povolení, aby si vybrala část svých státem vázaných vkladů. Donkichotské souboje sváděli s rituální stínohrou ideologizovaného jazyka, jehož meta-stáze prorůstaly a rozkládaly sféru veřejné komunikace a vůči nimž nezůstali imunní ani intelektuálové tak pověstně svrchovaného úsudku, jako byl Peroutka či Václav Černý. Za pojmy jako „lidová demokracie“, „lid“, „kolektiv“, „reakce“, „fašismus“ odhalovali záměry nových nápadníků moci diskreditovat odpůrce, vyloučit je z národní pospolitosti a nahradit skutečnost ideologickým konstruktem.

Shoda v ostře kritickém hodnocení nastupující totality ovšem nezastírala názorové rozdíly mezi některými vyhraněnými individualitami publikujícími v *Obzorech*, které se projevovaly zejména ve vztahu ke křesťanství a liberalismu v politice. V tomto směru k sobě měli asi nejdále Bohdan Chudoba na jedné straně a Helena Koželuhová na straně druhé.

Historik a překladatel Chudoba, po válce poslanec za lidovou stranu v Ústavodárném národním shromáždění a nedlouho také předseda její mládežnické organizace, patřil k předním programovým teoretikům ČSL. Svou koncepci křesťanské politiky přehledně formuloval v sérii článků v druhém ročníku *Obzorů*.²¹ Komunismus a nacismus, dvě radikální varianty socialismu, interpretoval v podstatě jako levočocký liberalismu, zrozené z jeho vnitřních křečí a zmatků. Liberalismus se podle Chudoby vyznačuje mravním relativismem popírajícím tradiční hodnotový řád, a odtud vede přímá cesta k hospodářské anarchii kapitalismu jako institucionalizovanému sobectví, jež proměňuje lidskou bytost v bezduchý článek výrobního mechanismu. Socialismus neboli státní kapitalismus pak prý konzervuje a rozvíjí právě nejhorší vlastnosti liberálního kapitalismu. O Chudobově argumentaci, v níž jako by se ozývaly Masarykovy půlstoletí staré odsudky „lžiliberalismu“ a „vulgárního liberalismu“, nepochybně v mnohém platí Peroutkova slova z roku 1923 na adresu kritiků liberalismu, kteří „mluvíce o něm, vždy nám nepoctivě nastrkují před oči primitivní obraz liberalismu z počátku minulého věku“.²² Podobně

21 Soubor dvanácti těchto článků, otiskovaných zde od února do června 1947, autor doplnil o zpracování dalších témat a společně vydal knižně pod názvem *Co je to křesťanská politika?* Praha, Universum 1947.

22 PEROUTKA, F.: *Liberalismus po válce*. In: *Český liberalismus: Texty a osobnosti*. (Ed. M. Znoj, J. Havránek, M. Sekera.) Praha, Torst 1995, s. 407.

radikální distance od liberalismu ovšem výrazně spoluurčovala atmosféru poválečné doby a sdíleli ji téměř všeobecně také intelektuálové, bez velkého ohledu na jejich politické sympatie.

Nepatřila k nim Helena Koželuhová. V jejích člancích je cítit kontinuita s dobou první republiky, v jejímž ovzduší byl liberalismus přítomen skoro jako kyslík. Nevýžívala se v teoretických úvahách na toto téma, její reflexe byla spíše empirická. Za legitimní pohnutku lidského jednání, účinnější než idealistické záměry, uznávala touhu po zisku, jež přináší obecný prospěch, pokud se řídí odpovědností vůči sobě i druhým. V rozporu s dobovým míněním poukazovala na kulturní nebo sociální rozměr činnosti kapitalistů, jako byl Hlávka či Baťa, a odmítala v nich vidět sociální parazity a vydřiduchy. Vyzdvihovala české podnikatelské tradice a ctnosti, šetrnost, osobní iniciativu a schopnost se prosadit, odvahu nést podnikatelské riziko, přičemž shledávala jisté nebezpečí v jednostranné preferenci kulturní složky české národní identity. Když kritizovala postupující nivelizaci vzdělání a byrokratizaci veřejného života, posteskla si například, že pokud někdo dnes „začal s prázdnými rukama a z malé dílny vytvořil nějakou továrnu“, nezjedná si tím zdaleka takovou společenskou prestiž, jako „kdyby napsal nějakou podprůměrnou knihu“.²³ Se svým programem a kritikou Šrámkova vedení ostatně Koželuhová tvrdě narazila i v lidové straně. Její vyloučení z řad ČSL komentoval Bohdan Chudoba v *Obzorech* (aniž ji jmenoval) následujícími slovy: „Je-li někdo toho názoru, že křesťanské myšlenky není v našem veřejném životě zapotřebí a že není zapotřebí ani pevné sociální linie, která z této myšlenky vychází, nýbrž že v obou věcech postačí překonaný liberalismus, může zcela klidně vystoupit z Čs. strany lidové a nemusí ztrácet čas přestavbou strany.“²⁴

Obzory se výrazně zasloužily o prolomení mlčení kolem některých tabuizovaných témat. Tak tomu bylo 13. října 1945, kdy jako první a nadlouho jediné periodikum s nadregionálním dosahem otiskly informace o ukrutnostech páchaných při vysídlování sudetských Němců. Pavla Tigrida k prezentaci tohoto ožehavého problému přivedl křesťanský humanista Přemysl Pitter, který jako člen zdravotně-sociální komise Zemského národního výboru v Praze prováděl revizi v některých sběrných táborech, kde bylo soustředěno německé obyvatelstvo určené k deportaci. K otevření tématu *Obzory* využily kritiky, která se proti zacházení s Němci zvedla v západním tisku, a připojily se k ní konstatováním, že aktéři násilností i jejich obhájci v šovinistické části českého tisku se snižují „na roveň sadistickým německým gangsterům, kteří nerozlišovali mezi vinnými a nevinnými, mezi muži a dětmi, mezi trestem a pomstou“.²⁵ Po dva měsíce pak v nově zavedené rubrice otiskovaly dopisy čtenářů, kteří přinášeli nové a nové zprávy o případech teroru nejen vůči Němcům, ale i vůči Čechům bezdůvodně internovaným ve sběrných táborech. Úsilí *Obzorů* nakonec přispělo ke zřízení meziministerské komise pro kontrolu těchto táborů a k zastavení největších excesů.

Svým neohroženým postojem se ovšem vystavily zuřivým útokům v komunistickém tisku, ministr informací a osvěty Václav Kopecký se v prosinci dokonce pokusil dosáhnout

jejich zastavení a inicioval trestní stíhání vydavatele i redakce. Jak se uvádělo v prohlášení ministerstva informací, časopisu nebylo uděleno povolení k dalšímu vydávání, neboť „soustavně podryval jednotu Národní fronty a podstatně se uchyloval od vládního programu. Zastával se například kolaborantů a Němců“ a „útočil na naše spojení, zejména na Rudou armádu.“²⁶ Z popudu Kopeckého se pak *Obzory* staly předmětem jednání v předsednictvu vlády, které mělo poněkud kuriózní průběh. Poté co Kopecký zopakoval své výtky, ministr spravedlnosti z národněsocialistické strany Jaroslav Stránský se vyslovil pro zavedení předběžné cenzury tisku po vzoru první republiky. Dohled nad veřejnou publikační sférou by se tak do značné míry přesunul z ministerstva informací na komisi složenou ze zástupců jednotlivých politických stran. Proti návrhu se zásadně ohradil Klement Gottwald, neboť prý nelze v lidovědemokratickém Československu zavádět nedemokratické manýry, jež v minulosti sloužily k perzekuci komunistů. Nakonec předsednictvo přijalo Stránského návrh, aby ministr informací udělil *Obzorům* veřejné napomenutí za porušení kázně.²⁷

K druhému pokusu o likvidaci *Obzorů* sáhl Kopecký o rok později v souvislosti s porušováním dalšího nepsaného zákazu, totiž pravidelným publikováním kritických článků ze západního tisku o poměrech v Sovětském svazu. Dne 13. listopadu 1946 v informačním výboru parlamentu obvinil *Obzory* z protisovětského štvání a označil jejich redaktory za „provokatéry, traviče veřejného mínění, lidi, kteří mají houževnatou ctižádost státí se hrdiny velezrádných a špionážních afér“.²⁸ Na následující schůzi pak členům výboru nechal rozdat desítky výstřižků z *Obzorů* a z *Vývoje*, jež měly doložit tato obvinění – přičemž ve své horlivosti přehlédl, že mezi inkriminovaným materiálem figurovaly dokonce citáty převzaté z oficiálního sovětského tisku.

Do Vánoc sice tato bublina splaskla, ale už v únoru příštího roku 1947 se kolem *Obzorů* rozvířila další aféra, tentokrát dokonce mezinárodního formátu. Sovětský velvyslanec Valerian Zorin odevzdal ministru zahraničí Janu Masarykovi diplomickou nótu, v níž protestoval proti Hitlerovým výrokům otištěným v *Obzorech* o Stalinově politice vůči Německu v roce 1939. Vzápětí poté co se tato zpráva objevila v tisku, začaly na úřad předsednictva vlády a ministerstvo informací docházet desítky rezolucí závodních rad a dalších organizací, jež odsuzovaly „štvání“ *Obzorů*, žádaly jejich zastavení i potrestání redaktorů. Masaryk nakonec musel v intencích taktiky šéfredaktora Ducháčka vysvětlovat nespokojenému Zorinovi v osobním rozhovoru, že redaktoři týdeníku nemají v úmyslu poškozovat přátelské vztahy se SSSR kritikou, nýbrž že chtějí přinášet o něm všestranné zpravodajství, včetně nekomentovaných názorů, z nichž si soudný čtenář vyvodí vlastní závěry.

V té době se *Obzory* ocitly v popředí zájmu ještě z jiného důvodu. Dne 22. února 1947 publikovaly explozivní článek Ostrá bílinská kyselka, popisující bezuzdný teror, který krátce po osvobození rozpoutalo komando samozvaných „revolučních správců“ v severo-

26 Citace je převzata z redakčního sloupku nazvaného „Obzory“. In: *Obzory*, roč. 1, č. 15 (15.12.1945), s. 225.

27 Rukopisný záznam pořízený z průběhu 5. schůze předsednictva vlády dne 19.12.1945. *Státní ústřední archiv*, Praha, Fond 100/24 (Klement Gottwald), sv. 167, arch. jedn. 1495. Jednání o *Obzorech* se účastnili Z. Fierlinger, K. Gottwald, J. Stránský, J. Šrámek, V. Kopecký a J. Ďuriš.

28 Cit. podle: *Lidová demokracie*, (14.11.1946), s. 3.

23 KOŽELUHOVÁ, H.: Zbytný státní aparát. In: *Obzory*, roč. 2, č. 4 (26.1.1946), s. 55.

24 CHUDOBA, Bohdan: Slovo do vlastních řad. In: *Tamtéž*, č. 26 (29.6.1946), s. 407.

25 Transfer Němců a tisk. In: *Tamtéž*, roč. 1, č. 8 (13.10.1945), s. 116. (Nepodepsaný sloupek v rubrice Co se děje ve světě.)

českém lázeňském městě. Některé místní úřady v kraji nařídily konfiskaci příslušných výtisků časopisu, avšak poprasku už nebylo možné zabránit. Když navíc o týden později začal Michal Mareš v *Dnešku* odkrývat podobnou krvavou historii, která se udála v České Kamenici, dostaly se obě kauzy na pořad jednání parlamentu. Ministerstvo vnitra bylo nuceno z podnětu poslanců za sociální demokracii zahájit vyšetřování událostí v Blině a měsíc od otištění článku v *Obzorech* se bezpečnostní výbor parlamentu rozhodl zřídit nezávislou poslaneckou komisi k prošetření obou případů. Na projevy „českého gestapismu“ poté zaostřil pozornost také *Vývoj*, který například v červenci (1947) přinesl otřesné svědectví o násilí a porušování práva v obci Ratboř u Kolína.

Redaktoři obou týdeníků ve snaze o politickou nezávislost a mravní nepoddajnost museli ovšem čelit nejen útokům levičáků, ale naráželi na problémy i v lidové straně. Nejednou si vyslechli kázání předsedy Šrámka či ministra Hály, aby se ve své kritičnosti umírnili a nekomplikovali tak politikům jejich obtížný úděl. Skutečný skandál ve vedení strany pak vypukl, když vyšlo první číslo *Vývoje* a představilo v celostránkovém portrétu osobnost Jana Masaryka, a nikoli Šrámka, jak si to žádala stranická etiketa.²⁹ O až kultovním Šrámkově uctívání ve straně, kterou založil, si lze ostatně učinit poměrně názornou představu z hagiografických článků publikovaných v lidoveckém tisku při každé významnější příležitosti.

K historii české politické publicistiky nesocialistické orientace mezi osvobozením a únorem náleží také důležitá kapitola, která vznikla ze spolupráce se slovenským časopisem *Nové prúdy*. Tento čtrnáctideník Demokratické strany poskytoval od konce šestačtyřicátého roku publicistický azyl těm, pro něž byla půda v Čechách příliš horká. A tak se na jeho stránkách setkáváme třeba s katolíkem Zdeňkem Kalistou, se socialisty Michalem Marešem a Janem Slavíkem, ale i s Bohuslavem Broukem, předválečným surrealistou, který zde, posléze v roli hlavního komentátora, publikoval brilantní a tehdy snad vůbec nejostřejší filipiky proti komunistům. A právě v *Nových prúdech* nacházíme také mnohé z nejdůležitějších článků pocházejících z pera Jana Kolára, Ladislava Jehličky, Ludka Formana nebo Miloslava Skácela, které přestupovaly dobová tabu například v otázce politické opozice mimo rámec Národní fronty, právní legitimacy pokvětnového režimu, antisemitismu jako potenciálního nástroje komunistů v boji o moc, nezbytné úlohy Německa při integraci budoucí demokratické Evropy a podobně.³⁰

Za symbol nekonformního českého novinářství v tomto století bývá často považován Ferdinand Peroutka. Jak Peroutka, tak Tigríd nebo Koželuhová vycházeli ze střízlivého, neiluzivního hodnocení reality. Vyvodili z něj však rozdílné důsledky. Zatímco Peroutku vedlo ke smíření s duchem doby, který určuje nová pravidla hry, lidé z *Obzorů* tato pravidla překračovali – i za cenu, že se ocitnou v roli outsiderů jako prodavači staromódní ideové veteše. Ale jejich vytrvalé odhodlání stát na ztracené vartě Západu a jeho hodnot dnes imponuje. Podle mého soudu patří k nejčestnějším kapitolám v dějinách české žurnalistiky.

29 Za informaci děkuji panu Pavlu Tigridovi.

30 První číslo této bratislavské „revue pre politiku, hospodárstvo a kultúru“ (jak zněl podtitul) vyšlo 28.10.1945, poslední 22.2.1948. Revue byla tištěna ve formátu A4, původní rozsah 16 stran se v roce 1947 zdvojnásobil; do roku 1948 vstoupila se změněnou periodicitou jako týdeník a s počátečním počtem stran. Šéfredaktorem revue byl Juraj Fuchs a vydavatelem předseda Demokratické strany Jozef Lettrich.